

AHMAD DONISHNING PEDAGOGIK QARASHLARI

Raximboyeva Marjona Jamil qizi

BuxDPI 1-bosqich tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada Ahmad Donishning pedagogik qarashlari ilmiy nazariy tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: idrok etish, ideallar, inson mavjudligi, ta'lim, tarbiya tizimi, kamol topish, madaniy-ma'rifiy, an'analar, davomiylilik, talqin, qadriyatlar va hokazo.

Markaziy Osiyoning madaniy-ma'rifiy an'alarini idrok etish va boyitish asosida inson tarbiyasi va ta'limining o'ziga xos an'analari shakllanadi. Markaziy Osiyoda, Turkiston, xususan, Buxoroda ta'lim va tarbiya ushbu mamlakatning buyuk mutafakkirlari tomonidan meros sifatida qoldirilgan ming yillik tajribaga asoslanadi.

Mafkuraviy nazariyalar, ijtimoiy qarashlar va umuman, ideallar va inson mavjudligining tubdan o'zgarishi sharoitida ta'lim va tarbiya barqarorlashtiruvchi funktsiyani bajarib, insonning yangi turmush sharoitlariga moslashuviga yordam beradi.

Tub tarixiy o'zgarishlarning taqdirli pallalarida mavjud qadriyatlar tizimi va xalqning o'ziga xosligini saqlab qolgan holda madaniy-ma'rifiy an'analar davomiyligini ta'minlash zarurati paydo bo'ladi Biz talqin qilmoqchi bo'lgan mavzuning zarurati mana shu mantiqdan kelib chiqadi.

Ahmad Donishning pedagogik qarashlari ta'lim va tarbiya tizimini tubdan o'zgartirishni o'z oldiga vazifa qilib qo'ygan Sharl Furye, Robert Ouen, Anri Sen-Simon kabi pedagoglar ta'limoti bilan bir xilda turadi.

Ahmad Donishning pedagogik va islohotchilik qarashlari haqida uning hayotligida turli qarashlar bo'lib, munozarali bahslar avj oldi, u vafotidan keyin ham so'nmadi. Buni turli bayonotlar tasdiqlaydi. Insonparvar pedagog Ahmad Donish xalqqa din odamlarning mahrumlik va zohidlikka bo'ysunishi uchun emas, balki odamlarning axloqiy va ma'naviy jihatdan kamol topishi, madaniy va moddiy qadriyatlarga ega bo'lishi uchun mavjud bo'lishi haqidagi g'oyani ommaga yetkazishga harakat qilgan. U ilohiyot ilmi qotib qolgan qo'rg'on emas, balki zamonga mos ravishda rivojlanib, o'zgarib borishiga shubha qilmaydi: "... chunki Xudoning Kalomi hamisha tirik va daraxt kabi meva beradi, doim foyda keltiradi".

Shuningdek, hayotiy zarurat bo'lsa, shariatga ko'ra ba'zi amr va nizomlar tafsir va sharhga tortiladi. Donish pedagog-yo'l boshchi sifatida zudlik bilan yechim topishni talab qiladigan muhim diniy muammolardagi ko'plab murakkab tugunlarni yechishda mardlik, qat'iyat va ehtiyotkorlik bilan harakat qiladi. U diniy harakatlarda ham, kundalik hayotda ham asossiz va mantiqsiz taqlidlarni umuman qabul qilmaydi, chunki inson boshqalarning maslahati bilan emas, balki o'z aqli bilan sajda qilishi kerak. U bu fikrlarni Imomi A'zam Abuhanifaning: "Kola Abuhanifa rahimal-l-lohu taolo lo tukalidduna Molikan va lo g'ayrahu va huzi-r-ahkoma min haysu ahazuhu" so'zlari bilan mustahkamlaydi, tarjimai: "Abuhanifa, Alloh ruhini shod qilsin". , dedilar: Menga ham, Imom Molikka ham taqlid qilmang".

Ahmadi Donish ana shunday faktlarga tayangan holda ayrim hal qilib bo'lmaydigan muammolar yuzasidan o'z fikrlarini ochiq aytadi. U shunday savollarga javob beradi: agar amaldagi oyat yoki hadis vaziyatga qarab, majburiy diniy farmonga xalaqit bersa, nima qilish

kerak? Shuningdek, u quyidagi savolga javob beradi: agar farz diniy farmonning bajarilishi boshqa diniy buyruqlarga zid bo'lsa, nima qilish kerak va boshqa ko'plab savollarning javob tariqasidagi tahlili uchraydi.

Ahmad Donishning shariatning asosiy shartlaridan biri – muqaddas joylarni ziyorat qilish – “Haj” haqidagi mulohazalari bugungi kunda ham dolzarbligicha qolmoqda. Yozuvchi davrida haj (hoji) qilgan odamlarni barmoq bilan sanash mumkin edi, lekin ularning vakolatlari juda katta edi. Biroq, shunga qaramay mutafakkir bo'lajak hajlar bajarishi kerak bo'lgan muayyan talab va mezonlarni ko'rsatadi. Gap shundaki, bugungi kunda Haj bir oy davom etsa, Donish davrida bir necha yil davom etgan.

Ahmad Donish shariatning barcha asoslaridan insonlar tinchligiga xizmat qiladigan fazilatlarni topishga harakat qiladi. Shu bilan birga, u oddiy xalq ishonib kelayotgan asossiz afsona va ertaklarga qarshi murosasiz tanqidchi vazifasini bajaradi. Uning bunday fikr va mulohazalari “Dindorlik mezoni”ning uchinchi bobida va Ahmad Donish qo‘lyozmasining “Bayozi Mansur” (“Nasr qo‘lyozmasi”) deb ham ataladigan 53-57 varaqlarida keltirilgan. Mutafakkirning qayd etishicha, odamlarning dinning asl asoslari mohiyatidan bexabarligi tufayli ruhoniylarning ayrim vakillari o‘z manfaatini ko‘zlab odamlarni yo‘ldan ozdirmoqda ekanini ilmiy asoslaydi.

Donish ta’limotlarida, XVIII asr frantsuz ma’rifatparvarlari, shuningdek, 40-60-yillardagi rus ma’rifatparvarlari ta’limotlarida ko‘plab o‘xshashliklarni ko‘rish mumkin. Demak, Rasul Hodizodning: “Shubhasiz, Donish XVIII asrdagi Fransiya adib va ma’rifatparvarlari, XIX asrning 40-60-yillaridagi rus ma’rifatparvarlari ijodidan bexabar edi”.

Ahmad Donish o‘zi bilan do‘stona aloqada bo‘lgan sharqshunos mutafakkirlardan, rus davlat arboblardan P.I.Pashino, V.Grigoryev, Kozimbek Obiddinov va shu kungacha nomlari bizga ma’lum bo‘lmagan boshqa bir qancha shaxslardan ma’lumot olish imkoniga ega bo‘ldgani haqida ma’lumot beradi.

Donishning ma’rifatparvarlik haqidagi qarashlarining rivojlanishida masonlar ta’limoti muhim rol o‘ynagan, garchi ba’zi tanqidchilar bunga unchalik ahamiyat bermasalar ham. O‘sha davrda, ayniqsa, 1858-1897-yillarda qo‘shni Eronda masonlar ta’limoti keng tarqalgan edi. Bu ta’limot ta’sirida mashhur Eron pedagogi Mirzo Malqumxon “Inson jamiyati” va “Mason lojasi” nomli tashkilotlar tuzib, ta’lim tizimini isloh qilish tarafdori ekanligini bildirib, mavjud siyosiy tuzumni tanqid ostiga oldi. Konstitutsiyaviy harakatga intilgan Eronning keyingi taraqqiyparvar va ma’rifatparvarlari ham masonlar ta’limotidan ilhomlanganlar. Qo‘shni Eronda masonlar ta’sirida ilg‘or va tarbiyaviy g‘oyalarning paydo bo‘lishi Donish pedagogning dunyoqarashiga ta’sir qilmay qolmadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ahmadi Donish. “Navodir-ul-vaqoe” (Nodir hodisalar). Kitobi 2. -Dushanbe: Donish, 1989. B-285 .
2. Hodizoda R.Ahmad Donish - Dushanbe, Irfon, 1976. B-2 93.